ԵՐԱՍՏԱՆ

Լրագիր Տարարտեան

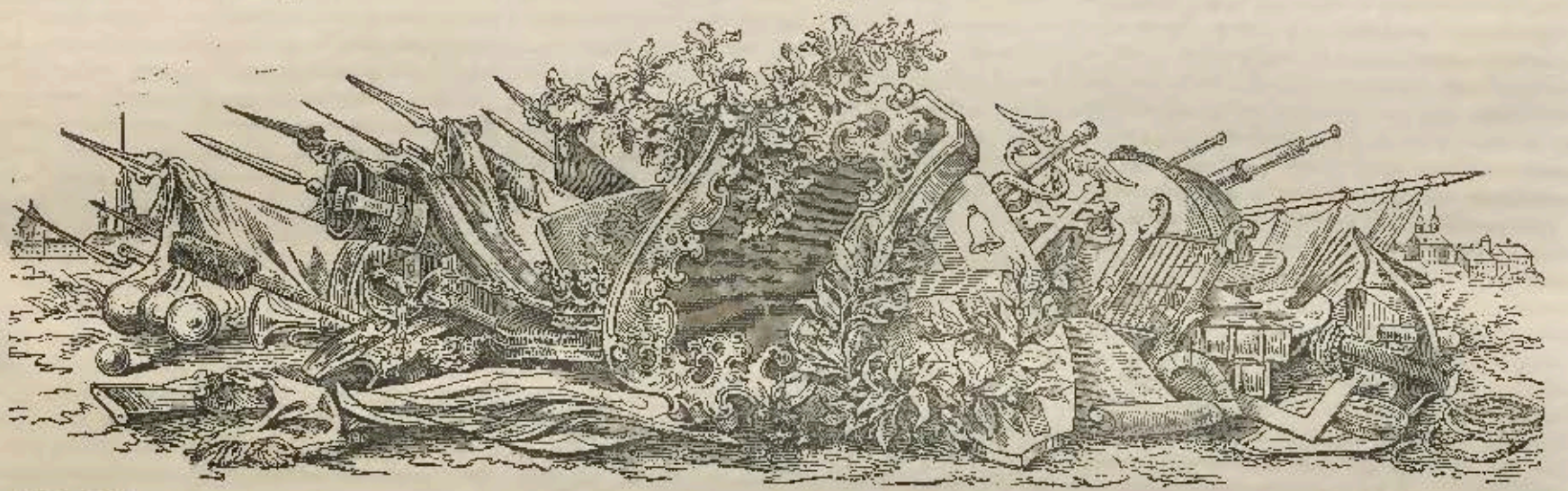

Թիւ 24 — **19 (7) ՅՈՒՆԻՍԻ** — **1854**

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

ԱՌՍՏՐԻԱ. Թէչէնի պատերազմիւնը։ Թուրքին նահանգին սահմանին պաշարման վերաբերեալ։ Ռուսերի լուր։ — Հունգարական լուր։

ԳԵՂԱՆԻԱ. Արհամարհան տերութիւնաց դաշնակցութիւնը։ Ռուսերէն տերութիւնաց միառանձնութիւն։ Պրուսն ծանրագոյն մահը։

ԱՆԳԼԻԱ. Պալթիկ ու Սեւ ծովերուն լուրը։

ԳԵՐՄԱՆԻԱ. Պոմերանիի ժողովը։

ՀՈՒՍԻԱՅԻ ՅԻՇՈՂՈՒԹԻՒՆ. Մաքսային եկամտաբեր։ Խաղաղասիրաց եւ ուրիշ դաշնակներ։ Նիքոլայ։

ԹՈՒՐՔԻԱՅԱՆ. Հիւսիսային նաւատորմիղ։ Ռուսերէն ինդրագիր։

ՕՍՄԱՆԵԱՆ ՏԷՐՈՒԹԻՒՆ. Պատերազմի ու պարէնի լուր։ Լաչ լրագրին մէկ խորհրդածութիւնը։

ՍԻՍՈՒՄԱՆԱԿԱՆ. Ռաչուանցիներ։ Պր. Ցիւրաբիեան Հայոց գրածը։ Ն։

ԱԷԽԱՔԱՂԱՔԻՆԱՆ. Շուտով կամ Շուտեան քաղաքը։

ՍԻՍԻՏՐԻԱԿԱՆ. Սեւ ծովուն ապահովութիւնը։ Նոր բապտիզի հանար ունեցած աստուածաբանական ծանրախոհութիւնը։

ԱՌՍՏՐԻԱ

ՎԻԵՆԱ, 19 ՅՈՒՆԻՍԻ։

Ամենայնիւ Փրանկիսկոս Յովսէփ կայսրը եւ մեծարգոյ Պրուշի եւ Սաքսոնիոյի թագաւորները ամսոյս 8ին Ռոհեմիոյի սահմանին վրայ Թէչէն քաղաքը իրարու հետ տեսնուեցան, եւ ինչպէս յայտնի է, խորհրդակցութիւն մ՚ալ միջնորդին եղած է, որուն նպատակ ներկայ էին երկու վիհապետներուն առաջին պաշտօնականները՝ Պոլ-Շուանշտայն կոմսն ու Պոնթիպել սենորը։ Ասոնք բարձր այցելութիւնէն վրայ Ա-ուրլոֆան Բրնակցութիւնը հետաքրքիր խորհրդածութիւնը կընէ։

«Ամենայնիւ առաքելական կայսրը Պրուշի մեծարգոյ թագաւորին հետ Թէչէնի (Պոտենպախի) մէջ տեսնուելը՝ երկու վիհապետաց ու տէրութիւնաց իրարու նկատմամբ ունեցած նեղութիւն բարեկամութիւնն ու դաշնակցութիւնն ակներեւ նշան մըն է։ Այսպիսի ատեն մ՚որ ընդհանուր մտադրութիւնն Աւստրիայի եւ Պրուշի վրայ ուղղուած է՝ վիրաւոր սրտով, եթէ երկու վիհապետաց ու իրենց դաշնակիցներուն իրարու հետ անձամբ խօսակցութիւնն՝ քաղաքական մեծ նշանակութիւն մը տուեր ըլլար։ Առանց ի մտաց անցկացնելու՝ մարդ ապահովութիւնն կրնայ ենթադրել որ մեր դիրքի վիհապետաց իրենց խորհուրդներն ու տեսակցութիւնն զանակը ըներով իրարու հաղորդելու վախճանն եղած ըլլայ՝ Ռուսաց Ցանկաստանի դէմ մղած պատերազմին առեն առ հասարակ Եւրոպայի եւ ի մասնաւորի Գերմանիայի շահերը պահել, առ ապրիլ 20ին գրուած պաշտպանողական ու յարձակողական դաշնագրութիւնը ամէն տեսակ պատահարներու մէջ հաստատութիւնամբ ի գործ դնել, եւ Գերմանական դաշնակցութիւնն մէկալ տերութիւնաց հետ ու դաշնաւորութիւններն յաւաղ եկած յարաբերութիւնները կապել։ Աւստրիա եւ Պրուշ, Եւրոպայի պահպանչեան շիմամութիւնաց նկատմամբ յայտնած արդար դատաստանին հետ միասին՝ մասնաւոր եղանակաւ մը հրաւիրուած են պատշաճ ժամանակին իրենց զօրաւոր վճռական խօսքը զրուցել։ Եթէ հին բարեկամաց ձայնն արդար մեծարանք կը գտնէ՝ ան ատեն դեռ կորեալ է խաղաղական հաշտութիւնն մը յուսալ։ Թայց միայն Աւստրիայի ու Պրուշի սերութիւնաց հայատակաց, ինչպէս նաեւ ամբողջ Գերմանական դաշնակցութիւնն սիրոյ անով կը հանդիպի՝ որ Գերմանիայի երկու մեծ տէրութիւնաց բարձր վիհապետաց անձնական նեղութիւն բարեկամութիւնն ու քաղաքական գաշնակցութիւնն վրայ՝ ամէն ազգայ գէպքերուն նկատմամբ ապահով են։»

— Այնմ ոտիս կայսրն ա. կայսրուհին ամսոյս 13ին իրենց ճամբորդութիւնն եւս դարձան։

— Այնմ ոտիս կայսեր հրամանաւը Հելսինգֆորսի թուրքին նահանգին սահմանին պաշարումը վերցաւ, Հելսինգֆորսի կուսակալութիւնն Աւստրիայի պահանջմունքները կատարելու համար։ — Թայց դեռ աքսորուած թուրքերն Լամպորտա գառնալու հրաման չարուեցաւ, ինչպէս որ թուրքին կառավարութիւնը քարտուղին ընուած կրօնաւորներուն ընդունած անիրաւութիւնը դեռ հատուցում չընաւ։

— Ընթերցողն Յունիսի 5ին լրերը կը ծանուցանեն, որ շատ Հանգնիր Կոստանդնուպոլսոյ յուսալուն դիսպանաւորը նորէն պիտ՚որ լարար։ Պր. Տէրիեանի, որ անգամ մը ապրիլին նոյն մտրաքարքարը գիսպանութիւն ըրած էր, նորէն նոյն պաշտօնը պիտ՚որ ընդունի։

— Կը լսուի, որ Սիմէնի Ռուսաց դեսպանատան անձինքը մնալու մտրաքարքարը պիտ՚որ դան, ու հոս Պետերբուրգին նոր հրամանի պիտ՚որ սպասեն։ Նիկոդոսս կայսրը ինքնագիր թուղթ մը գրեր է Ռեմոն թագաւորին, որուն մէջ կը պատգէ, որ Ռուսաստանի երեսխանները միայն ինքնիշխան ու անկախ ազգութեան քով կրնան մնալ։ եւ, որովհետեւ վերջի ատենները Յունաստանի օրդիսութիւնները առ նկատմամբ այնպիսի հակառակ մ՚ունեցան, որ ասոնց փոխ Ռուսաստան ամենեւին դոհ չեկնար ըլլալ, անոր համար ինքն ալ իրեն կը վերապահէ ուրիշ մէկ ընթացք մը բռնել։

— Այս թղթին հետ մեկտեղ Սմիրնէն առուսական դեսպանատան ալ առանձին թղթագիր մ՚եկած էր։

ՀԵՌԱԳՐԱԿԱՆ ԼՐԵՐ

Վիեննա, 12 Յունիսի։

Պէրլին, 12 Յունիսի։ Պր. Մանթայֆել Պրուշի թագաւորին օգնական հաղորդական ու պաշտօնէից դահիրեցին եղբայրն՝ այսօր դէպ ի Պետերբուրգ հասնելու կ՚երթայ, Ռուսաց կառավարութեան վերջին Աւստրիական յայտագրին աւելի զօրութիւն մը առալ ծանուցագիր մը տանելու համար։

— Վիեննա, 13 Յունիսի։

1. Ընտանիքց, 12 Յունիսի։ Փոքրիկ ազատագրեալ Պուքարէստ դատարանն աւստրիական սահմանները զրաց բաղմութիւն մը կը ժողվէ։ 2 Հազարաց դնդիր, 2 թնդանոթի մարտիկ, 1 ձիաւոր կարգաձիգ զրաց բաժին մը դեպ ի Ռումանի յուսաղացած են։ Իսկ Լաշի, Թրգմոշի, Պրեթուշանի կողմերը բանակելու գրաց գնդերը խիստ շատ են։

2. Հերմանշտատ, 13 Յունիսի։ Փոքրիկ իշխանը՝ ամ օրերս իր ունեցած հիւանդութեանն ազատելով, Գալարաշէն Լաշ ուղղելու վրայ է։ — Լաւ երեւցած է թէ Մուսա Փաշան Սիլիստրիայի հրամանատարը՝ թնդանոթի գնդակով մը զարնուեցաւ ու մեռաւ, եւ թէ իր տեղն Եսմէր Փաշան պարտիզգի հրամանատար Գրիգոր Փաշան Սիլիստրիայի հրամանատար անուանեց։ ասկայն նոյն Փաշային մահուան լուրը եթէ սուտ չէ նէ, գէթ դեռ տարակուսական է։

— Վիեննա, 14 Յունիսի։

1. Կոստանդնուպոլիս, 5 Յունիսի։ Ռէշիտ Փաշան գործերէն հոս քաշուեցաւ։ Էնրիպ Էֆէնտին Հինգ-հիսուն գլխոց պաշտօնը յանձն առաւ։ Քիստիլ Փաշան տերութիւնաց խորհրդոց գահերէց եղաւ։ Քէմալ Էֆէնտին՝ Պերլինի, եւ Պարտաման՝ Հաագի դեսպան անուանեցան։ — Մինչեւ հիմա 17,000 անգղիական-գաղղիական զօրք Վարնա-գնաց, ն։ Պալիս կը մնան մինչեւ 4000 հոգի։ Կէլիպոլիս Մայիսի 27էն մինչեւ 30՝ 6000 նոր գաղղիացի զօրք հասաւ։ Անգղիական-գաղղիական նաւատորմիղը Պայէզիդի առջեւն է։ իսկ տանկական նաւատորմիղը՝ Պուլգարիա կը կենայ։ Մինչեւ հիմա ամենը մէկտեղ 24 ռուսաց նաւ բռնուած են։

2. Օմիւնիա, 7 Յունիսի։ Ամ կողմերս ալ խոզոյն հիւանդութիւնը տարածելու սկսաւ եւ շատ փոխ կու տայ։ Նոյնը կ՚ըսուի նաեւ. Քէթիսլանիայի համար։

3. Գրիմնա, 13 Յունիսի։ Փրէվէզայէն ուղղած ամսոյս 29ին նկած լուրը կը զրուցեն, թէ Ռատոֆիի բռնած կողմերը Ահմէտ Փաշային զրաց ու 2000 ոստամանները մէջ Մայիսի 22ին պատերազմ մ՚եղեր, եւ Յոյները պատերազմին դաշտը թողուցեր էին մի Յունաստանի սահմանը էին մ՚այ լերանց վրայ ցրուեր են։ Ռուսաց Էֆէնտին 3 վաշտով, 4 թնդանոթով եւ 1000 անկանոն զօրքով Փէթիայի քաղն է։

— Մարէկ, 9 Յունիսի։ Ցունայ կառավարութիւնը՝ Հանի Փէմբրա ապատամբներուն աւաջնորդը՝ եւս գտնելու կը սպասի։ Եպիրոսի ապատամբութիւնը մարած կրնայ համարուիլ։ 1200 անգղիական զօրք Փիրէոս ցամաքն եկաւ։

Վիեննա, 18 Յունիսի։

— Պուքրէշ, 15 Յունիսի։ Ամսոյս 13ին Իւսրէն եռքը մամը 4ին Օսմանեանք Սիլիստրիայէն դուրս թողնակամ մ՚ըրին ու Իսիլ մինչեւ Իրիկուան ժամը ութը դեռ կը տեւէր։ Շիլտէր զօրապետն իր մէկ ոտքը կորընցնելով Գալարաշ տարուեցաւ։

— Վիեննա, 18 Յունիսի։

Հերմանշտատ 16 Յունիսի։ Ամսոյս 9ին Ռուսաց

կողմանէ Սիլիստրիայի վրայ յարձակում մ՚եղաւ, բայց յաջող եղաւ մը չունեցաւ։ — Փարեղինը իշխանին Արապ Թապեասը լուսած մարտկոցին դէմ եղած պատերազմական գործողութեանց մէջ գնդակով մը վիրաւորեցաւ։

ԳԱՂԳԻԱ

ԹԷՂԳՐԱՖԻ դահլիճը՝ Լոնտոնի դուքսին հետ միաբանած ըլլալով՝ Ապրիլի 10ին Նափոլէոն կայսրու Վիկտորիա թագուհոյն մէջ հաստատած դաշինքը պաշտօնական եղանակաւ Լեւոպոլդի եւ Ամիլիայի զանազան կառավարութեանցը հաղորդեց։ Այս հաղորդութիւնը ամէն տեղ յուսացուած ընդունելութիւնը գտաւ։ Փիլիմոնիի կառավարութիւնն առնելիութենէն առաջանալու ունեցած իր դիրքանց յայտարարութիւնը՝ Թուրքիոյ մէջ եղող կայսերական պաշտօնեին տօնաւ։ Նոյն կառավարութիւնը մեծապէս կը հաճի այն ուղղութիւնը անձնանուիրութեան վրայ՝ որով որ երկու դաշնակից տերութիւնները միապէս եռեւեռն կ՚ելլեան ան մէկ հասկ քաղաքականութեան յաղթանակին, որն որ կրնայ խաղաղութիւնը տեւողական հիմանց վրայ հաստատել։ Եւ շատ բաղձանք կը ցուցնէ որ աս ազնուական ջանքերը յաջողութիւնով պսակուին, որուն ամէն իշխանութիւն՝ ոչ եթէ որ բաղձայ, թէ որ կ՚ուզէ տերութեանց անկախութիւնը եւ Եւրոպայի հաւասարակշռութեան պահպանութիւնը։ Մանրեց։

— Ամսոյս 7ին Փարիզի մէջ կարճատեւ հիւանդութենէ մ՚ետքը վախճանեցաւ Պր. Պատէն ծովակալը, որն որ ծովային գիտութեան աս ամենէն բարձր աստիճանը մահուան անկողնոյն մէջ ընդունած էր։ 1784ին Յուլիսի 21ին ծնած ըլլալով՝ գրեթէ 70 տարուան էր։ Երիտասարդութեան առեն երկու հրեւելի պատերազմներու մէջ պատուեցաւ։ առաջին անգամ Սենկլեանի նաւին մէջ էր, ուր աշխարհը կորսնցուց, երկրորդ անգամն Պաշոյ նաւուն հրամանատարն էր, եւ աս վերջին առթով շատ քաջութիւն ցուցնելով՝ մեծ հարիւրաւոր։ Պր. Պատէն ծովակալը ատենդարաշխութեան դիմանցին ալ անգամ էր։ Յունգարիացոյ հիւանդ կատարուեցաւ, 9ին շատ փառաւորութեամբ կատարուեցաւ, Գարլիսլի սարտարապետի ուղղութեամբ։ Պատէն ծովակալը ամուսնացեալ չէր։

ԱՆԳԼԻԱ

Յունուար ոչ Տեղս լրագիրը Անգլիոյ պարլիկ ծովին մէջ եղած նաւատորմիղին ու. անոր բրած գործողութեանց վրայ հետեւեալ լուրերը կու տայ։ Կուսիաս սվիանի ամրոցը, կ՚ըսէ, երկու կողմ մարտկոց մ՚ունի եւ բերդը հատաքարի (կրանիթի) վրայ շինուած է։ ուրիշ երկու փաքրագոյն բայց ամուր բերդերով ալ պաշտպանուած է, եւ Ռուսք մնացեր հոգայատանէշներ ալ շինած են, որոնք կղզին պատագիմբերէն կը ծածկուին։ Անոր համար ամէն բանէն յառաջ հարկ էր թշնամոյն նոյն ամրութիւնները փրթել։ Մայիսի 22ին Դեփիկը ծովակալաբ հրամայեց որ շրջելով կրկնայարկներն իրենց խոշոր մեղանօթներուն ուժը ամրոցներուն դէմ փորձեն։ Տրեկը կրկնայարկը բերդին 1560 անգղիական կանոնաւոր հեռաւորութեամբ մնալուցաւ այնպիսի անկեան մ՚ուղղութեամբ՝ որ միայն թշնամոյն երկու թնդանօթներն կրնար զարնուիլ։ Բիչ մ՚ետքը Պաէլիին, Պեզիլիա ու Հեր կրկնայարկի շարեալներն ալ պղտի ամրոցներուն դիմացը շարուեցան կնցան։ Բայց աս գործողութիւնները միայն զինուորական կրթութիւն էին եւ ոչ թէ յարձակում։ Անգլիացիք կ՚ուզեին միայն փորձել իմանալ թէ իրենց թնդանօթներուն զօրութիւնը հատաքարէ պատնէշներուն վրայ ինչ ազդեցութիւն կրնան ընել։ Անոր համար ալ թնդանօթները հոսեցէ հոսեւ պարպելու ջանալէն ուրիշ իրենց գնդակներուն ճամբուն երկայնութիւնն ու ըրած ազդեցութիւնը կը գիտէին։ Ուրիշն թնդանօթին նետուելէն երկու ժամ հետը՝ բոլոր նաւերը հոս քաշուելու հրաման ընդունեցան, ասանց երեւելի վնաս մը կրելու, թէպէտ եւ միայն Տրեկը կողմուն վրայ բաղմաթիւ դնդակներու հարուածներ ընդունած էր։ Սոուդիս եղեմ Անդղիացիք պարտութիւն ցուցուցին։ Ռուսք ալ անոնցմէ վրայ չմնացին։ պրաշնեան իրենք ալ թշնամոյն կրակին հանդարտութեամբ եւ ազիկ նշան առնելով կը պատասխանէին։ Բայց եղած զինուութիւնները ցուցուցին որ Անդղիացւոց քաջութիւնները շատ աւելի գերազանց էն։ Իրենց գնդակները ամենայն զօրութեամբ մինչեւ թշնամոյն պատնէշներն ու հեռաւոր արկանները կը հասնէին, ուր որ Ռուսաց գնդակները նաւերուն չէին հասներ ու զօրութիւններն կարելով՝ ծովին մէջ կ՚կնային։ Մէկալ կողմանէ ալ փորձեցին տեսան որ հատաքարէ պատնէշները թնդանօթներու կրակին դիմացը սաստիկ երկայն կը դիմանան։

— Անգլիական նաւատորմիղն երեք մաս կը բաժնուի։ Ան ամէն նաւերը որոնք անընդմիջաբար Նէփիէր ծովակալին հրամանատարութեան տակ չեն՝ Քորքի ծովակալին հրամանին ներքեւ առանձին նաւարան մը կը կազմեն, ու Ֆինլանտ ծովածոցին հարաւային-արեւմտեան մասը Տանէցի բոլորտիքը կը պաշարեն, Ռիգայի ծովախորշը կը պաշարեն եւ Ռուսաց Քրոնշլոտի մէջ եղած նաւատորմիղին շարժումները կը դիտեն։ Աստ հակառակ Փլամիկ ծովակալին հրամանին տակ եղած թնդանօթ նաւախումբը՝ Սուոնտի նեղուցին սկսեալ մինչեւ Պոմնանան ծովածոցին ներսերը բոլոր Պալթիկ ծովին երկայնութեամբը տարածուած է։

— Օտարականութեան տեսանը Տէնտաս ծովակալն ուրեւակալն Մայիսի 25ին պարզեցին պաշտօնագիր մ՚ընդունեցաւ, որուն մէջ կը հասատատի, որ Ռէտուի գալին եւ Փոլիին միացեալ նաւատորմիղին մէկ հատուած էն առնուած են, եւ Զերբէկսանի եղերքը գնեք եւ վառսի մեծերը տարուած է։ Շատ պաշտօնականներ ցամաք եղած են՝ Շամիլին հետ հաղորդակցութիւն ընելու, եւ Զերբէկսանները չորս կողմանէ մեծ բաղմութեամբ մեկեալ կը ժողվին։

ԳԵՐՄԱՆԻԱ

ՊԱՄԲԱԳԷՆ՝ նոյն քաղաքին մէջ եղած բանակցութեան որոշմանց նկատմամբ աս լուրն ունինք, որ նոյն ժողովքին մէջ ներկայացած տերութիւնները, Պաւիէրա՝ Սաքսոնիա, Վիւրթեմպերկի, եւ այլն, առաջարկան-բրուսիական դաշնակցութեան վրայ իրենց հաճութիւնը ցուցրած են, բայց որ պակաս իրենք ալ այն դաշանց մասնակից ըլլան կ՚ուզեն որ դաշանց մէջ այս փոփոխութիւնն ըլլայ, որ չէ թէ միանգամ Ռուսը զինագադար ընէ ու հաշտուի, այլ նաեւ ուրիշներն ալ նոյնն ընեն, որ Յունաց տերութիւնը հաստատուն մնալուն ապահովութիւն տուի, եւ դարձեալ որ՝ Գերմանական դաշնակցութիւնը միանայ մեծ տերութեանց խորհրդակցութեան մէջ իր երեսփոխանն ունենայ։ — Կ՚երեւայ որ Աւստրիա ու Պրուշ աս պահանջմունքներուն պիտի չընդունին։

ՀՌՈՄԱՑ ՏԷՐՈՒԹԻՒՆ

Հռոմ, 26 Մայիսի։ Կասայ ոնուամբ լուսիտանական լրագիրը կը ծանուցանէ որ Մաքաոյի Գիր. Եպիսկոպոսը Սրբազան Քահանայապետին թղթի մը գրելով իր կատարեալ հպատակութիւնը ցուցուցեր, եւ այնպէս նորէն Մաքաոյ իր թեմը դարձեր է։ Ան նկիզեցոյ հովիւը յայտնի է որ, Կոյսի հերձուածին զօրաւոր նպաստաւորն էր, երբ որ իր եպիսկոպոսական ոսկոր թող տալով, Հնդկաստանի մէջ առաքելական փոխանորդներու իշխանութեանը տակ եղած եկեղեցիներուն վրայ եպիսկոպոսական պաշտօն ու իշխանութիւն բանեցնելու ձեռք զարկած էր։ Ան պատճառաւ, ինչպէս արդէն ծանուցած ենք, Սրբազան Հայրը տարուեցաւ իրեն եկեղեցական պատիժներ ազատեալ, եթէ որ որոշեալ ժամանակուան մէջ բոլորովին իր ընթացքը չեփոխեր եւ իր գործածը բաւական ցոյցեր չիտար։ Սրբազան Հայրս աս հրամանին Լոպիսկոպոսան անմիջապէս դրեւ ծուեր ու հաւաներ է։

Վերջինեալ լրագիրն իր 13երորդ թուոյն մէջ աս լուրը նորէն կը հաստատէ ու աս խօսքերն ալ կ՚աւելցնէ։

«Օտանուցած էինք, կ՚ըսէ, որ Մաքաոյի Եպիսկոպոսը՝ Ս. Գահին վճիռն ընդուներ է։ իսկ հիմա կրնանք ապահովապէս նոյն լուրը հաստատել։ . . . տարի մեր կատարութեան Ս. Ամոռոյն հետ ունեցած գործերուն գլխաւոր արդիւնքը վերջաւ, եւ հերձուածը՝ կրնայ ըսուիլ որ Սրեւելեան Հնդկաստանէն ջնջուեցաւ ու մեծամեծ դժուարութիւններն յաղթուեցան, այնպէս որ կատարութիւնը կրնայ եւ կը պատուերի աս ամէն խնդիրներուն վախճան մը տալ, որովհետեւ հիմայ շատ դիւրին է իրեն աս խնդրոյն մէջ եղած արդիւնքներն ազատիլ։»

— Յիրենիա տէր Գոնթի ըսուած եկեղեցւոյն մէջ, Աւյրս (Ives) տիկինը՝ որն որ Լ. Սկլիմէն Աւյրս հիւսիսային Քարոլինայի բոլորական եպիսկոպոսն տանուսին էր՝ մեռեալ մեծարգոյ Մէնինկ[1] վարդապետին ձեռքով՝ կաթոլիկէ ուրբ եկեղեցոյն գոգը դարձաւ։ իսկ եպիսկոպոսը, ինչպէս որ յայտնի է, մեկ ու կէս տարի է որ ուղղափառութեան դարձած է։ Աւյրս տիկինը Կ. Գիրենոսի Կարդինալէն գրաւոր՝ ընդունեցաւ, ու Գիլ Փէթրիք (Patrick) Պալթիմի եպիսկոպոսին ձեռքէն առջի անգամ հաղորդուեցաւ։ Ան տիկինը Միացեալ Նահանգաց Կոր-Լոյք քաղաքին հանգուցեալ ազնուական Հոպարթի բոլորական եպիսկոպոսին առջինեկ դուստրն է։ Գարձեալ աս սրիրը Լատերանեան Մայր եկեղեցոյն մէջ, Անքոնացի Լեոնի տուն հրեան եւ Աղեքսանդրացի Իւս բրուած սեւամորթի օրիորդը, Ս. Փոմիրիի կարդինալէն մկրտուեցան եւ դարձան։

— Հոսոտ, 13 Մայիսի։ Ընցեալ ամսոյն 22ին կատարութիւնը Հռոմէն մինչեւ Զիլիթա Սէքքիա երկաթուղի շինելու համար պր. Թիլին տուած արտօնութիւնը եւ առաւ, ինչու որ ասիկա իր տուած խոստումները չէր կատարեր։

ՌՈՒՍԱՑՏԱՆ

Օդեսսա, 22 Մայիսի (3 Յունիսի)։ Զիքիքրտ անգղիացի նաւապետին թագաւորն հանդէսը գնաց այսօր կատարուեցաւ։ Օսմանեան-Աարբին զօրապետն իր մեծ պաշտօնակալներուն հետ յուսարկաւորութեան հանդիսին ներկայ գտնուեցաւ, եւ իրեն հրամանին երկու խումբ հեծելակազմ ու երկու թնդանօթի յուսարկաւորութեան հանդիսին ուղեկից եղան։ Սեւ-ովերը՝ անգղիական ծովային զօրաց սովորութեան համեմատ՝ թնդանօթի սալակի (պուրիկ -բոպալ) մը վրայ տարուեցաւ։ Նաւապետին տուաջին տեղակալը՝ անգղիական երկաթ սուր բռնեց։ Խրած թաղելու կիրակոյին բոլոր նաւատաղներն ու պաշտօնակալներն՝ առանց դէնքի զինուորական կարգաւ հանդիսին ուղեկից եղան։ Ժողովուրդը պատուաւոր վարմունք ցուցուց։ բոլոր ստար հիւպատոսք ալ հատուկ քալաքացւոյ գլխաւոր հոպած՝ ներկայ գտնուեցան։ — Ռուսաց Անդրա անուն շրգնեաւը, զոր որ իր նաւատորմիղը քաղքին գնդակոծութեան առեն նաւահանգստին մէջ ջրի տակ ընկղմած էին, հիմա ասանց վնաս մը կրելու ջրին տակէն հանուեցաւ, ու երէկ նաւահանգստէն ելաւ։ Դիրոյցով երթալու համար, սակայն չկրցաւ երթալ, որովհետեւ թշնամոյ նաւերու պատահելով՝ սարեցաւ Օսմանեան դառնալ։ — Հարաւային Ռուսաստանէն եկած լուրերուն նայելով՝ հունձքերը միջին հիմա շատ մեծ լայս կու տան։ Օրերը շատ ուրիշ են ու քաւական ալ ունձերու կու դայ։

ՕՍՄԱՆԵԱՆ ՏԷՐՈՒԹԻՒՆ

Աղեքսանդրիայի Իսմայիլ սուլթանը պարբերեցին ամսոյս 2ին առած նոր լուրերուն համաձայն՝ Ռուսերը Մայիսի 31ին Սիլիստրիայի առջեւի տեղութիւններէն մէկը՝ զոր որ 28ին ու 29ին դիշերը ջրցան կործանել, յարձակմամբ տուեր են, բայց մեծ կորուստով. ասանկ որ միւսներ 600 հոգի մեռեր ու 900 հոգի վիրաւորեր է, կ՚ըսեն։ Սիլիստրիայի առջեւ պաշարման գործողութիւնները երթալով կը յառաջանան։ Բաւական Սիլիստրիայի առջեւ ծառկուած մարտկոցներ կանգներ են, որով աւելի աղդու եղանակաւ կրնան նոյն քաղաքին դնդակոծութիւնը յառաջ տանիլ։

— Յունուար ոչ Բուխարէստէն՝ Մայիսի 25ին Շումլայէն առած կը ծանուցանեն որ՝ Շումլայի՝ Սիլիստրիայէն հետ կատարեալ ապատ հաղորդակցութեան մէջ է, ինչու որ Թուրքերուն պրած մինչեւ հոս պաշարման գծին մէջ չէ։ Թշնամիք Սիլիստրիայեն ան ատեն կրնան տիրել՝ երբոր նախ Արապ Թապիա ըսուած ամրոցին, եւ ետքէն ամրոցներու շարքին կը տիրեն։ բայց ասիկա այնպիսի գործողութիւն մըն է՝ որ ամենէն քիչը երեք ամսուան աշխատանք կը պահանջէ։ Ատոր համար է որ Էսմէր փաշան՝ Սիլիստրիայի վիճակին վրայ անհոգ ունկնդրած կը կենայ։ կը մտածէ որ յարձակողական պատերազմին երկու երեք շաբաթէ ետքը սկսի, ան ժամանակը, երբ որ Դանուպակին զօրաց մեծ մասը տաճկական զօրաց հետ արդէն միացած կ՚ըլլայ։ Նշանները անանկ կ՚երեւայ որ Սիլիստրիայի մտերը մեծ պատերազմ մը պիտի տրի։

— Յունուար ոչ Սերպիա կը ծանուցանէ որ գաղդիական ու անգղիական գնդերը՝ դէպ ի Վառնա շարժելու սկսած են, եւ թէ Լուսուի սպարապետը անկանոն զօրաց (պուլ դէսպիներու) կէսին վրայ հրամանատարութիւնն ընդունած է։ իսկ մեկալ կէսը անգղիացի հրամանատար պիլիսլին (Beatson) իշխանութեան տակը պիտի մնայ, այն որ Հնդկաստան անկանոն զօրաց վրայ ըրած կորպ աւորութեան մէջ յուցուցած ազդութեանմին ու ճարտարութեանմը մեծ հարիւր հանած է։ կը յուսացուի որ պատերազմի պաշտօնակալներով անկանոն զօրքը կարդի կու գայ ու օգտակար կ՚ըլլայ։

— Բուքիք ոչ Մարսիլիա ըսածին նայելով Լուսէր փաշան Ս. Անդրէին ու Լ. Ռակլանին՝ իր բանակին զօրութիւնը պաշտօնական կերպով յայտնած է, որն որ հետեւեալն է։

126 վաշտ (Bataillon) ոտանաւոր՝ 700ական հոգւով, 4 վաշտ կորսիկանիք զօրք, 64 ջոկ (Escadron) ձիաւոր՝ վրայէ վրայ 125ական հոգւով, 22ի թնդանօթ, որոնց հետ կան ընտիր 4000 հոգի 2 վաշտ հանճարագէտ՝ 600ական հոգւով։ Ամէնը մէկն 104,200 կանոնաւոր զօրք։ Իսկ անկանոն զօրքը կը բաղկանայ 13,745 ոտանաւորէ, որոնք թէ-

[1] Տես Ամոռ Սրբոյն Պետրոսի, եւ այլն։ Էջ. 13. 17։

ոչեա կրթուած չեն՝ բայց ուժեղ ու աներկիւղ են եւ յարձակման կամ յաւաջանալու ազէկ կու գան, 14,335 ընդհանրապէս քաջալերած հեծեալներէ, որոնք Բալաքներուն դէմ ազէկ կրնան գործածուիլ, ու ամէնը մէկտեղ 28,100 հոգի։ Ռուսի Պանսուրի ամրոցներն ու, Պոլսոյ սնի անկրը պաշտպանող տաճկական զօրութեան ուժն կիներ 132,300 հոգի ունի։

— Հ. քաղաք, 23 Մայիսի։ Գարաատաղ խաղաղ է։ Աւստրիայի յանդիմանութիւններէն առանց ազդեցութեան չմնացին։ Գարաատաղցիք երեք անգամ, ամսոյս 14ին, 17ին ու 20ին շատ կոմիտէին տաճկական երկիրներուն վրայ յարձակել ուզեցին, եւ երեք անգամ ալ արիւնալից դիմադրութիւնով իրենց անկը քաշուեցան։

— Կոլոյէն կը գրեն թէ, Պեսարաբիայէն նոյն քաղաքը զօրաց նոր գնդեր եկած ատեն՝ վեց դանդակ մեկուսէ բերեր, ու եօթը նաւով դիմաց անցուցեր են, որոնք Պուլկարիայի յունական եկեղեցիներուն համար որոշուած են եղեր։ Ռուսի զինուորական կառավարութիւնը՝ Պուլկարիայի Մաչին, Թուլչա, Հիրշովա, եւ ուրիշ քաղաքներուն մէջ հաստատած տեղական իշխանութիւններուն համար նոր կնիք փորել տուեր է։ Նոյն կնիքներուն վրայէն Ռուսի ծածուկ դիտաւորութիւնները գուշակել ուզողը աւելորդ բան մը կ'ելլայ, ինչու որ իրենց պատիսի դիտաւորները արդէն բոլոր աշխարհքիս յայտնի բան է, եւ ամէն մարդ դիտէ թէ ինչպէս Ռուսն ամէնափոքր առիթի մէջ ալ իր ուշադրութեան հոգին առանց ամչնալու կը յայտնէ։ Ա՛ս կնիքին մէջ պուլկարական առիւծը գլուխպիրքի քով պառկած դիրքով կ'երեւայ, վրան ռուսական սպիտ մը, եւ ասոնց վերի ու վարի գին յունական նաւ մը։

— Փէշ՝ լրագրին մէջ Յունիս 10ին հետեւեալը կը կարդանք։ Թէ որ Ռուսաց գլխաւոր բանակատեղը Պուքրէշտն նաշ փոխադրելը սողգ է նէ, ասիկա նոր ցոյց մը կ'ելլայ թէ Աւստրիայի գործունէութիւնը ինչպէս մեծ վախ կը ձգէ Ռուսաց վրայ։

Ռուսաց Փորթ վալաքիայէն նլլելն իրենց առ վախին աւելի նշան էր, ու հիմակ Պուքրէշէն ալ նլլելնին, որն որ կրնայ իրենց անոնց միջական նշան մը մոռանալ Սիլիստրիայի պաշարման վերցուելուն եւ Ռուսաց Մեծ Վալաքիայէն բոլորովին քաշուելուն, յայտնի կը ցուցնէ թէ Ռուսաց բանակն ամէն բոլոր վախի մէջ է, որ եռանդն յարձակում մը չցայ։

Ընդհանրապէս արեւմտեան օգնական տէրութիւններն իրենց պատասխանութիւնը Պուլկարիայի պաշտպանի գաղտնի դարձուելուն վրայ ցուցընելու, յարմար առիթ մը չգտած, Դանուբի վարի կողմանի երկիրներուն վիճակն Աւստրիայի զինուորական ու դեսպանական գործունէութիւնամբ պիտի՞ որոշուի։

— Լոյդի մէկ թղթակիցը Յունիսի 17ին նեւրկայ պատերազմին ընթացքին վրայ հետեւեալ խորհրդածութիւնները կ'ընէ։ Դեռ մինչեւ հիմակ եւ ոչ մէկ անգլիացի կամ գաղղիացի զինուոր մ'կայ։ Ռուսաց դիմացը, սակայն արդէն մինչեւ հիմակ տեսնուածէն Ռուսաց պարտանքն անպայմանաբար եղած կը տեսնուի։ Օսմանեանք նորէն ցուցուցին իրենց նախկին ոյժականութիւնը։ Գաժուարաւ կը կարծուէր որ տաճկական թնդանօթաձիգ զօրաց ազէկ գունդ մը կայ մուի, բայց ահա հիմակ նոյնը կը տեսնենք։ Տաճկաստան իր վերջի քոյրերուն վրայ չէ, ինչպէս որ ըսուեցաւ։ Գեղոսէն ու Եվրատէն բանակներ բերելով Դանուբի եզերքը շարել կացոյց սերութիւնը՝ մեռնելու հաստատ չունի։ Օսմանեանց ամէնէն երեւելի ու յարմար պաշտպանութեան սեղերը՝ հին ամրոցներն նորոգելով ու նոր ամրոցներ ալ շինուելով կրնան ամուսկ ամրոցալ որ Ռուսաց յարձակում մը իրենց սերութեան գոյութիւնը վտանգ մը չեկրնար բերել։ Բարձրագոյն Դրան դաշնաւոր սերութիւնաց ան ատեն ուրիշ բան չի մնար ընելու, բայց եթէ Ռուսի նաւատորմիղը Տաճկայ մեսս ընելին ապգելել ու Սեւ Ծովը բռնել։ Սեւ Ծովը քանի որ Ռուսաստանի ձեռքը չէ, իրեն դիմուն մեծ դժբախտութիւն է։ Ռուսաստան որչափ ըսենք նէ ալ որ որոշակի չյաղթուեցաւ, սակայն անուսկ բարոյական հարուած մ'առաւ, որ իր 1828ին մեր բոլոր վատաբարեկը կորսընցուց։ Մեծն Պետրոսի ատենէն մեր մեռնակ մէկ խաղով մը իր բոլոր ազատութիւնը դուցուցած զրուցիներն ալ հիմակ անհետ եղան, ալ չեկրնար գտնել։ Ընդհանրապէս կը կարծէ որ Ռուսաստան հարուած մ'ընդունեցաւ, ու նոյն իսկ ասոնց կարծիքը հարուած մին է Ռուսաստանի։

— Ա՛ալթայէն Յունիսի 10ին կը ծանուցանեն թէ Թունուզի Տայլի Լա Վալէնի մէջ մեծ։ Սուլթանին սգնութիւնն խրկուելու 10,000 զօրքն ու 18 թնդանօթները վառնա ատենը համար՝ շատ նաւեր վարձած է, որոնք ճամբայ ելլելու վրայ են։

ՈՒՍՈՒՄՆԱԿԱՆՔ

ԱԶԳԱՑԻՆ

Պարոն Տիւրոյիէն Հայոց վերայ իրածը։

Ա.

Ո՞ԱՐԵՍ միշտ ուրախութի զգածմունք մը կ'ունենայ, երբ որ իրեն հաճոյ ու սիրելի եղածը՝ ուրիշներուն ալ նոյնպէս հաճոյ եւ սիրելի սեռնէ։ որովհետեւ բնական բան է որ ամէնքը բաղձան՝ իրենց սիրոյն առարկային ուրիշներէն ալ սիրուելու։ Գարձեալ մարդ իր դիտցած բանն ուրիշներուն բերնէն լսած ատեն՝ մեծ ուրախութիւն ու միսիթարութիւն կը զգայ, մանաւանդ երբ որ իր իրեն. Ճշմարտութիւն ու սուտութիւն բռնածը՝ նոյն իսկ զանիկայ յառաջ իրրեւ. սուտ ու անստոյգ բռնողներէն մեկուն խօսքովը հաստատուած տեսնելու ըլլայ։ որովհետեւ, եթէ կարելի է ասանկ ըսել, իրը թէ ասով իր ստուգութիւնն ունի կամ բարձր ատենճանի սուտութիւն կը ասանայ։ Եւ. ինչպէս որ իր անձին զգուութիւնը փարձով ճանչցող մարդը՝ նոյն իր զգուութեան վրայ ունի մեծ վստահութիւն կ'ունենայ, երբ որ ուրիշ ասար մ'ալ նոյնին փարձն առնելն ետեւ՝ անոր ազէկ վկայութիւն կու տայ։ ասանկ ալ մարդս՝ թէպէտ իր ազգին վրայ ազէկ համարում ունենայ, միշտ ստարակաւոր մը նոյնին վրայ տուած ազէկ վկայութիւնը շատ կ'օգնէ՝ եթէ ոչ նոյն համարման ունենալուն, դոնէ նոյնին ունի եւս հաստատուն ըլլալուն։

Ասանկ զգածմունքներ կ'ունենանք մենք ալ ամէն անգամ որ Եւրոպական գրուածոց մէջ մեր ազգին վրայ մեր համարման եւ ունեցած տեղեկութեանց համաձայն ճշմարիտ ու հաւատարիմ դատողութիւն մը կը կարդանք։ Նոյն զգածմունքն առաւելապէս ունեցանք առ վերջին օրերս ալ՝ երբ որ Հանդէս Երկրագրաց[1] ըսուած հանրաբանական տետրակներուն մէջ (1854, Ապրիլի 15. էջ 209—265) կարդացինք Պարոն Լէ. Տիւրոյիէ անուանի հայերենագէտ ուսումնականին՝ մեր ազգին վրայ գրած ընդարձակ հատուածը։ Ապրէն ուրիշ անգամ տարիք ունեցեր ենք նոյն գիտուն արեւելագէտ անձին վրայ խօսելու[2], բայց հիմակ այնչափ աւելի հաճութիւնամբ կը խօսինք, որչափ որ աւելի ցանկալի եւ հաճոյ է մեզի իր առ հեղ հրատարակած ինքնագիր հատուածը՝ առաջին անգամ հրատարակած մեզի ծանօթ ազգային մատենագրի մը (Մատթէոս Եւեհոյեանցի) գաղղիերէն թարգմանութիւնէն։

Ինչպէս վերը յիշատակեցինք, Պարոն Տիւրոյիէն հատուածը բաւական ընդարձակ է (Ցեսրին 54 մեծ տեսակ էջերը կը լեցնէ)։ ուստի եւ հոսանքս չէ թէ միայն անոր ճիշդ թարգմանութիւնը տալ չմոքերնիս, հապա եւ ոչ հատնոտութիւնը։ բաւական կը սեպենք միայն մեզի ամենէն աւելի կարեւոր երեւցած կարծիքը հատնոտիս յառաջ բերել, մնացածին վրայ անցողակի յիշատակութիւն մ'բնելով։

Հայտ՝ Ասորիայի, Ասորիայի ու Տաճկաստանի մէջ։ — Հայկական անիրաւութիւն։ Գրող։ Ինչ։ Գրող։ Ինչ։ Գրող։ Ինչ

դուխ եւ իրր մեկ կենդանեան գլխաւոր հիմերէն մեկը կը սեպուի։ Կը հաստատէ որ Հայոց պապէս արեւմտեան լիսաներուն սէր ունենալը՝ ուրիշ պատճառներէ զատ՝ նաեւ ցեղի նոյնութենէ յառաջ կուգայ, որովհետեւ Հայք ալ Եւրոպացւոց պէս Հնդիկ-գերմանական կամ Յարենթեան ցեղին մասն են։

Ասոնք խօսքն այսպէս կը շարունակէ. Թէպէտ Հայոց վրայ շատ բան գրուած է, ի վերայ այսր ամենայնի Եւրոպացիք նոյն ազգէն դեռ խիստ անկատար կերպով կը ճանչնան, եւ վրան խեղ մը սիալ կարծիքներ ունին։ Իրենք գտնուած տեղէր ցրուած ու պրեւալ կառավարութեանց տակ ըլլալով՝ կարելի չէ վրանին ընդհանրապէս միօրինակ խօսիլ։ Իրաք ալ քանի մը ընդհանուր յատկութիւններէ զատ՝ որոնք իրենց ազգային նկարագրին կամ բնաւորութեան հիմը կը կազմուցանեն, պրեւալ կոդմէ բնակիչներուն վրայ մեծ զանազանութիւն կ'երեւայ։ Հնդկաստանի Հայը՝ իրրեւ Անդլիոյի ազատ հպատակ՝ իր վաճառականութեամբը հարստացած կը տեսնուի։ Ռէսարիայի մէջ կը գտնենք նոյն Հայը մեծ երկրակալ ու առատային (féodal) տէր եւ իր գաւառին առատին պարտաւորները կամ դատաւորը։ Ռուսաստանի մէջ զանազան քաղաքներն ու գիւղերուն մեծամեծ պաշտօնեներու բարձրացած կը տեսնենք։ Ուստի եւ. չիկրնար մարդ ասոնց վրայ դատաստան ընել ուրիշ տեղեր, մանաւանդ Ռէսիայի ներքին գաւառները գտնուած Հայոց վրայէն։ Ինչպէս կ'ընեն շատ ճամբորդներ, որոնք լոյս մեծի մասին անոնց ընդունելութիւն ու գրպարտութիւնն ալ անտեղեակ են։ Բայց առանց նոյն տեղեկութիւնով՝ ինչպէս կարելի է գիտնալ յառաջուան լաւագոյն ժամանակներու մէջ իրենց ինչ եղած ըլլալը։ Ինչպէս կարելի է զանազանել անոնց բուն սեպհական ազգութիւնները ու պակասութիւնները՝ ժամանակին ու տեղւոյն պարագաներէն նոր առեւնները վրանին առաջնորդեն։ Նոյն իսկ իրենց կրօնին վրայ շատ սիալ կարծիքներ տարածուած են, մինչեւ. նոր հրատարակուած գրքի մը մէջ, զերմանք Յունաց հետ մէկտեղ, Եւտիքէսի ազանդին հետեւող կ'ընեն, որ որ թէ Յունաց եւ թէ Հայոց եկեղեցին միասին կը մերժէ նոյն ազանդաւորութիւնը եւ կիրպական նզովքով կը նզովէ։

Ընդհանրապէս մեջ Հայաստան մինչեւ հիմակ իրեն վրայեալ գիրքը բռնած չէ։ Եւրոպայի բանասէրը փոյթ տարած չեն անոր դրագիտութեան, որն որ պատմական գրուածոց մէջ այնչափ հարուստ ու քրիստոնեայ ազգերէն ամենէն դիտաւոր յայտարարն է. եւ ասանկ անփութութիւնը միւսներ հիմայ կը տեսնէ։ — Հայոց վրայ տեղեկութիւն ստանալու համար աղբիւրներ չեն պակասիր։ Իրենց այլեւայլ գրուածներն ու լեզուներնը՝ ոնոնց գիրքերն ուղղակի ընդարձակ ու փաստական տեղեկութիւններ կը մատակարարեն։ Քանի մը դարէ վերի իրենց անկախութիւնն ու ազգային գոյութիւնը կորսնցուցած այլ են նէ, ամէն ցրուած տեղերնին իրենց գործունէութիւնը բանեցնելով՝ մեծ ազդեցութիւն ունեցած ու համարուած ստացած են, տեղ մ'իրենց գիտնականներուն ծառայութիւններով, ուրիշ տեղ իրենց ճարտարարուեստ յաջողակութիւնովը եւ կամ մեծ դրամագլուխներ ժողովելու եւ զանազան գործածելու հարստութեամբը։

Հայոց ազգին հիմակուան վիճակն յառաջ կուգայ իր անցեալ գոյութեան այլեւայլ ժամանակները պատահած նշանաւոր դէպքերէն։ Ուստի եւ. իր արդի պատմութիւնն ալ հասկնալու համար՝ պէտք է վերանալ նէլէլ շատ հին ատենները, որոնց մէջ իր ազգայնութիւնն սկսաւ կնոջ, եւ քանի մը դար բարական փոփոխութեամբ նորէն կանգ առնելէն եւսեւ՝ ԺԴ. դարուն մէջէն հինգ. Նոյնիսկ Սուլթաններուն հարուածոց տակ։ — Նոր գիրքը ամէն կողմը ցրուած իր մնացորդները՝ հիմայ ժողոված կը գտնուին Օսմանեան ազգութեան, Պարսկաստանի, Հնդկաստանի, Ռուսաստանի եւ Ռէսիայի մէջ, բայց գլխաւորապէս Տաճկաստանի ու Ռուսաստանի մէջ մեծ մասին մը կը կազմեն։

ԱՆՔԱՐՁԱԳՐԱԿԱՆ

Հրամայ իմ Հրանտ Դոկտոր։

ԴԱՆԶԻԳ ձորեղագոյն պարզանի շարքէն բոլորովին զատուած ու բաժնուած լերանց խմբի մ'ամբարեալ ատրոտին վրան հիմնուած է Շումլա քաղաքը։ Ան լերանց վրայի հարթ ատիճարակ դաշտն իր առջեւի պուլկարիայի դաշտավայրերուն երեսէն 6—800 ոտք բարձր է, քաղաքիկը պատի դէս շուտակ, զանազան ատիճանի բարձր ժայռերով զատուած է ու շատ քիչ տեղ ունի որ մարդ կարենայ վար իջնալ կամ վեր երթալ։ Վերէն վար՝ խսկզբան շատ սեղ է, բայց կամաց կամաց նուազելով, վերջապէս դաշտավայրին մօտերցած տեղերն այլեւայլ ու պարզ պարտէզներով ծածկուած կը տեսնուի։ Նոյն իսկ քաղաքը՝ կարգ ու. դրեթէ հորիզոնական ատիճարակ ձորի մը մէջ շինուած է, որուն եզերքը դարձեալ սեղ բարձրացած նեղ ցիներով կը վերջանան։ Ընդհանրապէս կողմնի բլուրները դէպ ի քաղաք խիստ սեղ են, բայց դրսի կողմանէ կը հարթանան, այնպէս որ թիւրիստ հեռուանց Շումլայի տանները կը տեսնուին, բայց կէս մղոնի մը չափ մերձենալու ըլլայ, տեսութենէ բոլորովին կը կորսուին։ Քաղաքն ամէն կողմ բաց է ու բոլորտիքը պատ պարիսպ չունի. անոր հակառակ 1000—1500 քայլ հեռաւորութեամբ՝ հողաբլրներով ամրացած պատնիշներով բանակատեղիներ դնելու իրաւ կը կարենան, ձախ գիրն դէպ ի Սիլիստրիայի կողմը սեղապէս բարձրանալով՝ եւ աջ գիրն դէպ ի Զենկէլ տարածելով, որոնցմէ մէկը Շումլայի քաղաքը հիւսիսային կողմէն կը պատէ ու մէկալը հարաւային գիրն։

Ռուշճուքէն ու Սիլիստրիայէն կատանգնուղիս տանող մեծ ճամբան լերանց վրայէն չանցնիր, այլ Սիլիստրիայի, Շումլայի ու Զենկէլի անմիջապէս քովէն կ'անցնի։ Անոր հակառակ բաց ի Զենկէլի ձիաւորաց ճամբէն՝ Թուրճայի, Գէօլմէշլի, Նովոսելի, Պուլարի, Պատէշլիքի ու Ցորմուսի կառաց ճամբաները լեռնադաշտին վրայէն կ'անցնին։ Ամէն ճամբաներով տաճկական բանակին ուրիշ կողմերէն օգնութիւն ու պաշար կրնայ բերուիլ։ Ամենէ թիշտանական յարձակման մը ատենին վախ չկայ, որովհետեւ լեռնադաշտին երեսին վրայ կարճ ծառատունկներն ու ասոր ճանի խառնութեամբ աճած են՝ որ եւ ոչ մէկ ձիաւորի մը կարելի է անցնիլ ու միահեծան ճամբէն քաշել, եւ նոյն իսկ որձակամարտ (Tirailleur) զինուորները գժուարաբար կրնան դիրս մնալ։ Եւ այսպէս՝ այս սակաւաթիւ ճամբաներնը մղոններով երկայն կիրճ (défilé) կը կազմեն, որոնց վրայ ոչ զանազան զինուց գիմնոյ գիմնոյ գործածութիւնը կարելի է, եւ ոչ ալ զինուորաց բացուիլն ու ապրածուիլը։

Ամ ըստ ինքեան այսպէս ամուր ու դիրաւոր տեղն ոմանէն զարմանալի կոչի՝ մինչեւ այս օրս ան կարմն է՝ ուր որ նախ արտաքին տերն ահաւոր ու շքեղ է. այսինքն Սիլիստրիայի՝ հարաւային կողմանէ ժայռուտ եւ սեպ դատ. ի վայր՝ ու հիսիսէն դիւրանալի լերանց թիկունքը։ Հոն գլեակ մը կայ, որն որ թէպէտ նորոգուած ու ամրացուցուած է, սակայն դեռ շատ սակաւ է, ու թշնամւոյ վեր ելլելն արգելելու ամենէն կարողութիւն չունի։ Աւելարձր տեղը՝ հիսիսէն պատէշլիքի ու Ցորմուսի կողմանէ կրնայ եկեղեցոյն՝ Գոլոպ պէյոպ ձորին մէջէն անցնելով, որն որ վրան կրակ բռած ատենն ալ շատ վախ չունի։

Պաշարի նկատմամբ՝ Շումլա ծովական ամրոցի մը նման է, որուն թէպէտ մեկ կողմը մեծաւորապէս ամրացեալ նաւերով կրնայ պաշարուիլ։ Ան մեծ լեռնադաշտին շրջապատը, որուն ատորտին վրան Շումլա շինուած է՝ 4 մինչեւ 5 մղոն է։ Եւ որովհետեւ պաշարող բանակը բարձրաւանդակներուն ճիշդ ուղղութեամբ յատակը չկրնար կենալ, անոր համար պէտք է որ շատ հեռուանց գլխաւոր անցքերն ղղուշացուին, որոնք մեծ շրջանակ մը կը կազմեն։ Եւ թէ որ իրաւ այսպիսի պաշարում մ'ալ եղեմ դրեալ ըլլայ, ան ատեն պէտք է որ գրաւոյ բաժիններնը բազմաթիւ ու մեծատարած ըլլան, որոնք շատ մեծ գրաւութիւն ունենան, ինչպէս որ լեռնադաշտին վրայ բանակող թշնամին միշտ ատանց տեսնուելու կրնայ մտնելով ու ատոնցմէ ուժգնութեամբ վրանին յարձակիլ։ Իսկ առաւելապէս զուրեղ անոր հակառակ, հարթ երկրին վրայ պէտք է որ միշտ այնչափ զորութիւն ունենայ, որ կարենայ դիմացինին յառաջ քաշելն արգելել։

Թէ որ Ռուսերը լերան ատիրոյն առնուն ալ յաջողցընելու ըլլան, ի վերայ այսր ամենայնի դեռ Շումլան առնելու համար մեծամեծ դժուարութիւնաց պէտք են յաղթել, որովհետեւ ասանկ ոյն պատերազմական ճակատը դէպ ի հիսիս դարձած է, ու միայն բազմաթիւ զօրեղերով կրնայ առնուիլ, որն որ, ինչպէս յայտնի է, Ռուսերը չունին։ Իրենք Շումլայէն որ նկատ՝ պարզ աննեղբու հանելու եւ. ոչ կիրճ մը կը գտնեն, ու զարերը հոն ներքեւ ապահովութեամբ չիկրնար կենալ, անանկ որ հարկ կ'ըլլայ միշտ դէպ ի Վարնա եւ դառնալ, որն որ հիմակ անկարելի եղած է։

ԱՆԹԵՌՑՔԱՆԱՆ

Սեւ ծովուն արեւելեան ծովեզերքին՝ Եւրոպայի համար ուսնեցած առեւտրական ծանրութիւնը։

ՀԻՍԱԿՈՒԱՆ ժամանակս վաճառականութեան տերութիւններն իրենց մեծագրութիւնը Սեւ. ծովուն արեւելեան ծովեզերքը գտած են, եւ տարակոյս չկայ որ Կաւկասի դաւառներուն բարգաւաճումը վաճառականութեան մեծ գործ բարգաւած կ'ըլլայ։ Ո՞վ չիգիտեր այն հաւանաւոր Ոսկի գեղմանն պատմութիւնը, զորս որ Արգոնաւորդք անկից առին քերին։ Թէպէտ եւ հիմայ նոյն կողմերէն այնչափ ապատ դանձեր ձեռք չբերեր. այս չերեւնայ, ի վերայ այսր ամենայնի տեղացւոց հետ կրնայ տեսնուիլ քաջութիւն, որն որ կը յուսացուի նաեւ որ շատ յաւելք երթայ եւ միանգամայն Կաւկասի ցեղերն ալ որ բնական ձիրքերով զարգացուած են, քաղաքականացընելու մեծ ճամբայ կը բացուի։ Թէպէտ ազգերէն իրրեւ շատ օգտակար բան մը կը բազձայ որ եւրոպական տերութիւններնը, որոնց վաճառականութեան դրօշներն այրէն շատանցուընի Սեւ ծովու մէջ կը ծփան, որչափ որ կարելի է շուտով Չերքէզաստանի ու Ազաղայի գլխաւոր նաւահանգիստներուն եւ. ի մասնաւորի Սոխումգալէի, Կելենճիքի ու Անապայի մէջ հիւպատոսարաններ գնելու եռեւեռ ըլլան, եւ ասանկով իրենց հպատակները յարդարելն որ Ռուսաց եռ քաշուելով ապատ թողուցած ծովեզերքներուն վրայ՝ վաճառականութեան գործակատարութիւնները հաստատեն։ Չերքէզները ղեկուց վաճառականներու մէջ իրենց ապրանքները կը ծախեն, սաղդ է. բայց չէ թէ անոր համար կը ծախեն որպէս զի առած ատակնին տունը հաւաքեն կամ գեղմանի անցքերով իրենց կանանց վրան կախեն, ինչպէս ուրիշները կ'ընեն։ Հապա որպէս զի անանկ բաներ գտնեն՝ զորոնք իրենց երկիրը չեն բերեր, զոր օրինակ աղ, բրաք, վառոդ եւ զէնսուրելն։ Եւ գարձեալ ասանկ վաճառականութիւնը չէ թէ անոր համար կ'ընեն՝ փոխն զի իրենց վաճառքի նիւթի կը պակսի, այլ՝ կէս մը ուրիշ բանի տեղեակ ջրլայնուն համար, ու կէս մ'ալ վասն զի իրենց անձնէ նաւերն աւելի յարմար են մոգ ատենը. քան թէ անկենդան բեռներ առնելու. եւ ըստ պատշաճի տեղաւորելու։ Բայց թէ որ եւրոպական նաւերն անոնց ոչեաց եղած նիւթերը առնելու ըլլան եւ անոնց տեղ իրենցմէ անանկ բաներ առնելու ըլլան որ եւրոպայի վաճառականներուն մէջ կ'անցնին, իրենց աղաքն ու ապրիլներն ուրիշ քաղաքներու վաճառականները առնելու չարաչար սովորութիւնը ան ատեն անուշլակի կերպով գէթ ըստ մասին կը լուծանուի։ Չերքէզաստանի բերքերը պէտքէս են. դիւանուրներն են՝ ոսկեղէն, այսինքն եգիպտացորեն, ցորեն, հաճար եւ գարի։ եղան, գոմէշ, ոչխի եւ ուշխարի մորթեր, (ուշխարի բուրդն այնչափ չէ եւ անոր համար առուտրի նիւթ չիկրնար ըլլալ)։ փայտերնի անառնոց, մանաւանդ գայլի, շնագայլի (աքսալ) եւ ազուեսի մորթերներ (գիւրեր), գեղեն մեղրամոմ, մեղր, ոսկրաբ իւղ ու ճարպ։ Անատարկոյս Չերքէզաստանի եւ Ազաղայի ապատեղին Եւրոպայի վաճառականութիւնն ու նաւադնացութիւնը մեծ յոյս կ'ունենայ Սեւ. ծովուն արեւելեան եզերքն առնուանի ու շահաւոր ատորակ մը վաստրիլելու, մանաւանդ նոյն կողմերը քանի մ'ամիսէ նաւահանգիստներ ըլլալուն համար։

Ասիոնիոց թատերական Հնագրական ընկերութեան մէջ Հարիւր Փաշան մեծագրաւ Սուլթանին անունը կոչուած է գիտարար կոչուելու տեղ։

ՎԻԵՆՆԱՅԻ ԴՐԱՄԱՓՈԽՈՒԹԵԱՆ ԸՆԹԱՑՔԸ

ՅՈՒՆԻՍԻ	13 (1)	14 (2)	15 (3)	16 (4)	17 (5)	19 (7)			
Ամսեղրատոմ 100 հոլանդական ֆիլ. արծ. ֆիորին	111½	111	—	109	109	109	2 ամիս	տեսակ	ապրանք
Բերլինի 100 ընթի ոսկի ֆիորին	133¼	132¾	—	130¾	132¾	128¾	½	"	"
Լիվոռնոյ 300 դուսկան. լիրա	131¼	128½	—	127½	127½	124½	2	"	"
Լոնտոն 1 ֆունտ ոսկերին	12.58	12.52	—	12.44	12.28	12.30	3	"	"
Համբուրգ 100 մարկ ոսկեղէն	98½	97½	—	95¾	93½	95	2	"	"
Մարսիլիա 300 ֆրանկ	155¾	158½	—	158½	158½	151	2	"	"
Միլան 300 աւստրիական լիրա	132¾	131	—	129½	126½	127½	2	"	"
Փարիզ 300 ֆրանկ	156	155½	—	154¾	151	151½	2	"	"
Ֆրանքֆուրտ առ Մայն 120 ֆիլ.	132½	132	—	130¾	127	128¾	3	"	"
Կ. Պոլիս, 1 աւստր. արծ. ֆիորին	352	352	—	352	352	356	31	որ	"
Պուսրեշ " " " "	208	200	—	210	217	213	31	"	"
Սուլթանական (ոսկեղէն) Ոսկով	38¼	37½	—	36¾	31¼	35½			
Արծաթի	32½	31¾	—	31½	29	30			